

СПОСОБИ ТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ У ГАЛУЗІ ПСИХОЛОГІЇ

WAYS OF TERM FORMATION IN THE FIELD OF PSYCHOLOGY

Чумакова К.О.,

orcid.org/0000-0001-5684-4921

кандидат філологічних наук, доцент,

*доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та мовної підготовки
Хортицької національної академії*

Єрмакова Н.М.,

orcid.org/0000-0003-4700-8248

кандидат філологічних наук, доцент,

*доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та мовної підготовки
Хортицької національної академії*

Глущенко Г.Б.,

orcid.org/0000-0003-2199-2849

*старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та мовної підготовки
Хортицької національної академії*

Дослідження присвячене аналізу способів терміноутворення в галузі психології. У статті висвітлено семантичні та структурні особливості зазначених термінологічних одиниць.

Мета дослідження – проаналізувати структурні особливості психологічних термінів в англійській мові. Поставлена мета вимагає виконання таких **завдань**:

- визначити морфологічні характеристики, притаманні зазначеним термінологічним одиницям;
- описати основні способи терміноутворення;
- схарактеризувати структурні моделі, що використовуються для утворення досліджуваних багатокомпонентних термінів.

У роботі використано лінгвістичні (метод суцільної вибірки, метод морфемного та словотвірного аналізу, структурно-етимологічний аналіз) та загальнонаукові (метод кількісного аналізу, систематизації та класифікації, узагальнення) методи дослідження.

У результаті дослідження було отримано такі результати:

- а) створено глосарій психологічних термінів;
- б) окреслено способи терміноутворення;
- в) виявлено найпоширеніші моделі утворення багатокомпонентних термінологічних одиниць у досліджуваній галузі.

Висновки. Упродовж останніх десятиліть терміносистеми привертають дедалі більшу увагу лінгвістів. Попри той факт, що терміноодиниці належать до лексичної системи мови (а отже, для них характерні ті ж способи творення, що застосовуються для творення загальноновживаних лексем), співвідношення різних процесів номінації може відрізнитися. Серед досліджених термінів галузі психології в англійській мові 22% представлені монолексемними терміноодиницями, тоді як 73% є мультикомпонентними термінами. Більшість термінів-слів утворено за допомогою афіксації. Більшість полілексемних одиниць складається з двох елементів, а найбільш уживаною структурою таких термінів є N + N. Аббревіатури (5% загальної кількості досліджених терміноодиниць) вживаються паралельно з повними їхніми формами.

Ключові слова: афіксація, лексична система, монолексеми, полілексеми, терміноодиниці.

The research is devoted to analysing term formation methods in the field of psychology. The article covers the semantic and structural features of the specified terminological units.

The **objective** of the research is to analyze the structural features of psychological terms in the English language. The objective requires the fulfillment of the following **tasks**:

- to define the morphological characteristics which are typical for the stated terminological units;
- to describe the main ways of terms formation;
- to characterize the structural models used to form the studied multicomponent terms.

The methods applied in this research are linguistic ones (the continuous sampling method, the method of morphemic analysis and word-building analysis, structural and etymological analysis) and general scientific ones (quantification method, systematization and classification, generalization).

The following **results** of the research have been obtained:

- a) a glossary of psychological terms has been created;
- b) term formation methods have been outlined;
- c) the most common patterns of multicomponent terminological units formation in the studied field have been identified.

Conclusions. Nowadays, terminological units are the subject of numerous linguistic studies. Although terminological units are part of the lexical system and are formed using the same formation methods as common lexemes, the proportion of specific nomination processes can vary. The research demonstrated that monolexeme terminological units and polylexeme psychological terms occur in a ratio of 22% to 73%, respectively. Most monolexeme terms are created through affixation. Most of the multicomponent terminological units under study consist of two elements, and the most frequent patterns are N + N and Adj. + N. Abbreviated terms are used parallelly with full forms.

Key words: affixation, lexical system, monolexemes, polylexemes, terminological units.

Постановка проблеми. Попит на висококваліфікованих фахівців у галузі ментального здоров'я в усьому світі, та в Україні зокрема, підвищує важливість інтеграції психологів у міжнародну професійну спільноту для обміну знаннями та досліджень. Активні процеси термінотворення, що відбуваються в досліджуваній термінологічній сфері, супроводжуються значною варіативністю найменувань і зумовлюють необхідність уніфікації зазначеної термінологічної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термінологічні системи привертати увагу таких українських і закордонних дослідників, як В. Бялик і Ю. Попович [9], Р. Дудок [2], М. Кабре [12; 13], Т. Кияк [4], Р. Коваля [5] тощо. Своєю чергою, термінологія предметної галузі досліджувалася в працях Ю. Дев'ятко [1], І. Мартинюк [8], С. Колосової та К. Зубкової [6; 7], Дж. Райса [17], В. Хотич [15].

Постановка завдання. Актуальність обраної теми дослідження визначається тим, що структурні та семантичні особливості психологічної термінології ще недостатньо висвітлені дослідниками. **Об'єктом** дослідження є **психологічні** термінологічні одиниці, а шляхи їх формування – його **предметом**. **Метою** наукової розвідки є дослідження структурних особливостей зазначених термінів в англійській мові. Для її досягнення у дослідженні необхідно виконати такі **завдання**:

- проаналізувати морфологічні характеристики, які є типовими для досліджуваних терміноодиниць;
- визначити основні способи їх творення;
- визначити структурні моделі, що використовуються для творення мультикомпонентних термінологічних одиниць досліджуваної галузі в англійській мові.

Матеріал для дослідження (1800 термінологічних одиниць) було відібрано методом безперервної вибірки з матеріалів веб-платформи Life Science Network, присвяченої медико-біологічним наукам [16], а також статей, розміщених на порталі Американської асоціації психологів [14], і перевірено за спеціалізованими, ідеографічними, тезаурусними й етимологічними словниками [10; 11; 18; 19].

Виклад основного матеріалу. Більшість згаданих вище вчених стверджують, що термін має

специфічні особливості, що відрізняють його від загальнонавчаних лексичних одиниць. Разом з тим наголошується, що термінологічні системи належать до лексичної системи певної мови. Таким чином, перші регулюються тими ж правилами, що використовуються для загальнонавчаних лексичних одиниць [4]. Втім, співвідношення тих чи інших номінаційних процесів може бути різним [3, с. 96]. Беручи до уваги приналежність термінології до лексичної системи мови, можна зробити висновок, що для неї повинні бути характерні одні й ті ж способи утворення одиниць, їхні структурні типи й семантичні процеси. Як і будь-яка інша сфера людської діяльності, психологія не є ізольованою, тому значна кількість термінів, що використовуються психологами, була запозичена з медицини (*anxiety, phobia, autism*), біохімії (*acetylcholine, melatonin, hydrocortisone*), біології (*circadian rhythm, ultradian rhythm, gene*), фізіології (*alpha waves, hormone, (in)voluntary*), психіатрії (*altered state, catatonic schizophrenia, dissociative fugue*), анатомії (*amygdala, brain stem, cerebellum*) тощо. Провівши аналіз термінологічних одиниць досліджуваної галузі, ми виділили монолексемні, утворені морфологічно або за допомогою семантичної деривації, та терміни-полілексемні, утворені синтаксично.

Утворення монолексемних термінів

Варто зазначити, що частка основних монолексемних термінів, виявлених під час нашого дослідження, досить низька (близько п'ятої частини від загального числа аналізованих одиниць). Серед монолексемних термінів виділяють:

- а) 10% непохідних або однокоренових слів, наприклад, *id* (part of the human psyche that seeks pleasure and satisfaction and operates at an unconscious level to fulfill its desires), *stress* (a nervous feeling that makes people feel worried and unable to relax), *trust* (an emotion in which someone believes that another person's thoughts or actions are good);

- б) 65% одиниць, утворених шляхом афіксації, наприклад, *anxiety* (a feeling of worry or nervousness, and is a combination of fear and anticipation a feeling of worry or nervousness, and is a combination of fear and anticipation), *aggressiveness* (a feeling of wanting to hurt someone, and is a combination of anger and anticipation), *conformity* (the tendency of group members to exhibit the same behaviors

as other members of a group), *consciousness* (a person's immediate awareness of his or her thoughts, sensations, existence, and surrounding environment);

в) до 10% сполук, тобто термінологічних одиниць, які складаються з кількох кореневих слів або основ, об'єднаних разом, таких як: *psychoanalysis* (a form of therapy in which a psychologist tries to help a person bring his or her unconscious desires into the conscious mind, usually to resolve conflicts between divisions of the psyche), *groupthink* (the process or occurrence of approaching issues as a collective or by consensus rather than individually and independently), *psychometrician* (a person who specializes in the psychological measurement of knowledge, abilities, attitudes, and personality, and possesses a psychometric qualification with a clinical or educational background).

Провівши етимологічний аналіз кореневих термінів з досліджуваної галузі, можемо зробити висновок, що відсоток виявлених термінів, утворених за допомогою семантичної деривації, не був значним, наприклад: *awe* (a feeling of respect and admiration, and is a combination of surprise and fear) або *bias* (an idea or prejudice that influences a person's thinking).

Близько 25% монолексемних термінів були утворені з використанням префіксів, причому найбільш продуктивними є *pre-*, *sub-*, *un-*, *cross-*, *de-*, *self-*, *super-*, *di-* та *en-*, наприклад, *preconscious*, *subconscious*, *unconscious*, *cross-culture*, *depression*, *self-esteem*, *superego*, *disappointment*, *enculturation*. Майже 10% термінологічних одиниць утворено за допомогою суфіксів, найбільш широко вживаними з яких є *-tion* та *-ism*, наприклад, *memorization*, *obsession*, *optimism*, *altruism*. Переважна більшість термінів утворилася з використанням як префіксів, так і суфіксів, таких як: *subconsciousness*, *unconsciousness*, *deindividuation*, *maladaptation*.

Утворення полілексемних термінів

Досліджувані полілексемні терміни розрізняються залежно від кількості елементів, що входять до їхнього складу, і граматичної закономірності. Їх можна поділити на ті, що складаються з двох елементів (*behavioural effect* – an effect on the behavior of individuals, groups, systems, organizations, and governments), трьох елементів (*unconditional positive regard* – the acceptance and support of a person, regardless of what the person says or does), багатоконпонентні (*attention deficit hyperactivity disorder* – a mental disorder in which a person has extreme difficulty concentrating and also struggles to remain quiet and still) та фразові, які містять прийменники або сполучники (*Theory of Multiple Intelligences* – the idea that there are many

different elements of intelligence, and that people can have varying levels of them).

Результати досліджень свідчать про те, що приблизно 73% психологічних термінів представлені одиницями полілексеми, що можна пояснити тим, що певним чином забезпечує більш високий рівень спеціалізації значень. Більшість полілексемних термінів в досліджуваній галузі складаються з двох елементів; найбільш продуктивними моделями є N+N (*stress response*, *anxiety disorder*, *impression formation*) і Adj.+N (*psychological process*, *respondent behavior*, *selective attention*).

Серед трикомпонентних термінологічних одиниць переважають моделі Adj.+N+N і Adj.+Adj.+N (по 40% від загального числа 3-компонентних термінів кожен), наприклад, *narcissistic personality disorder*, *occupational health psychology*, *unconditional positive regard*, *concrete operational stage*. Ще однією продуктивною моделлю, яка використовується для формування трикомпонентних термінологічних одиниць у досліджуваній галузі, є N+N+N, де два перших елементи часто пишуться через дефіс і функціонують як означення до першого елементу, наприклад, *actor-observer effect*, *borderline personality disorder*, *hand-eye coordination*, *person-positivity bias*. Цікаво, що протиставлення в трикомпонентних термінах демонструється за допомогою дефісів і скісних рисок, наприклад, *long/short-term memory*, *high/low-context culture*, *homeostatic-regulation theory*, *opponent-process theory*. Крім того, в цій групі присутні терміни-епоніми, які позначають в основному теорії або стадії, винаходи, відповідно імен тих, хто їх розробив або винайшов, такі як: *Piaget's theory*, *Piagetian stages*, *Skinner box*, *Pons Varolii*, *Pavlov's dogs*. Чотири- і п'ятикомпонентні терміни також були виявлені в ході нашого аналізу, але їх загальна частка становить лише 1% від загального числа, наприклад, *post-traumatic stress disorder*, *rapid eye movement sleep*, *attention deficit hyperactivity disorder*, *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*.

Серед полілексемних термінів фразового типу, одним з елементів яких є прийменник або сполучник, більшість утворені за допомогою *of* і *to*, наприклад, *law of similarity*, *diffusion of responsibility*, *form to function*, *function to form*. Отже, можна дійти висновку, що частота використання згаданих моделей свідчить про спробу структурувати й систематизувати термінологічні одиниці, що, своєю чергою, сприяє вербалізації складних понять галузі.

Згідно з нашими висновками, майже 5% від загальної кількості досліджуваних термінів

є аббревіатурами, що є, наочним прикладом мовної економії. Більшість ідентифікованих аббревіатур є акронімами, наприклад, *OCD (obsessive compulsive disorder)*, *PDD (pervasive developmental disorder)*, *QTL (Quantitative trait loci)*, *WHO (World Health Organization)*, *APA (American Psychiatric Association)*, *ICD (International Classification of Diseases)*. Примітно, що повні форми та їхні скорочені варіанти функціонують як синоніми. Існують також аббревіатури, де один елемент скорочується, а інший – ні, наприклад: *REM sleep (rapid eye movement sleep)*, *IQ test (intelligence quotient test)*. Крім аббревіатур, ми виділили й інші

поширені скорочення, такі як: *Dep. (залежний)*, *Ex. (приклад)*, *EX (вправа)* та інші.

Висновки. Узагальнюючи вищезазначене, можна дійти висновку, що велика частка термінів потрапила до сфери психології з медицини, соціології, психотерапії, анатомії, біології та фізіології. В досліджуваній терміносистемі монолексеми та полілексем налічують 22% та 73% відповідно. Переважна більшість термінологічних монолексемних утворюється за допомогою афіксації, а найбільш частотною моделлю для утворення полілексемних термінів є Adj+N. 5% термінів галузі психології складають аббревіатури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дев'ятко Ю. С. Типологія стоматологічної термінології в українській і англійській мовах та її лексикографічне відтворення : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.21. Одеса, 2021. 389 с.
2. Дудок Р. І. Міжмовні процеси інтерференції в термінологічній системі англійської мови. *Термінологічний вісник*. 2017. Вип. 4. С. 129–135. URL: https://iul-nasu.org.ua/pdf/termvisnik/terv_2017_4_19.pdf (дата звернення: 11.11.2024)/
3. Жуйкова М. Трансляція культурної інформації в процесах номінації. *Типологія та функції мовних одиниць*. 2014. № 1. С. 95–105.
4. Кияк Т. Р., Каменська О. І. Семантичні аспекти нормалізації термінологічних одиниць. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2008. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/2493/1/08ktrnto.pdf> (дата звернення: 20.10.2024).
5. Коваль Р. Вимоги до терміна реабілітації. *International research and practice conference "Contemporary issues in philological sciences: experience of scholars and educationalists of Poland and Ukraine": Conference Proceedings, Lublin, April 28–29 2017*. Lublin, 2017. P. 91–94
6. Колосова С.О., Зубкова К.В. Terms of psychology and ways of their creation in the English and Ukrainian languages. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2018. Вип. 37. Ч. 4. С. 58–60/
7. Колосова С. О., Радецька С. В. Формування англійської термінології індустрії моди. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Філологічні науки*. 2016. Кн. 1. С. 26–29.
8. Мартинюк І. А. Короткий українсько-англійський словник термінів із психології для студентів денної форми навчання напряму підготовки «Соціальна педагогіка». Київ, 2012. URL: <https://studfile.net/preview/5377067/> (дата звернення: 03.10.2024)/
9. Попович Ю. В., Бялик В. Д. Поняття термінології та терміносистеми в сучасній лінгвістиці. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31 (70). № 2. Ч. 2. С. 206–211. DOI: 10.32838/2663-6069/2020.2-2/36
10. A Dictionary of Psychology (4 ed). Current Online Version. URL: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780199657681.001.0001/acref-9780199657681>
11. APA Dictionary of Psychology. American Psychological Association. URL: <https://dictionary.apa.org/>
12. Cabré Castellví M. T. Theories of terminology: their description, prescription and explanation. *Terminology*. 2003. № 9 (2). P. 163–199.
13. Cabré M. T. La Teoría Comunicativa de la Terminología, una aproximación lingüística a los términos. *Revue française de linguistique appliquée*. 2009. Vol. 14. № 2. P. 9–15.
14. Free APA Journals™ Articles. American Psychological Association. URL: <https://www.apa.org/pubs/highlights/sample>
15. Hotych V. The conceptual substantiation of the terms resilience, hardiness, psychological resilience, vitality in socio-psychological research. *Kyiv Journal of Modern Psychology and Psychotherapy*. 2023. № 5(1). P. 15–23. DOI: 10.48020/mppj.2023.01.02
16. Life Science Network. URL: <https://www.lifescience.net/publications/latest/>
17. Rice J. Medical Terminology for Health Care Professionals. New York : Pearson, 2016. 845 p.
18. The Online Psychology Dictionary. URL: <https://allpsych.com/reference/dictionary/>
19. VandenBos, G. R. (Ed.) (2015). APA dictionary of psychology (2nd ed.). American Psychological Association, 2015. DOI: 10.1037/14646-000